

ОСТАННЯ ІНСТАНЦІЯ

2012 року Україна за кількістю скарг до Європейського суду з прав людини посіла друге місце: протягом року до Євросуду звернулося близько 10 тисяч осіб (2011-го — 5,5 тис.).

І сьогодні звернення українських громадян до Європейського суду з прав людини є чи не єдиною можливістю домогтися винесення справедливого рішення

Володимир СЕМЧУК, керівний партнер мережі судової практики VSLitigation

Відповідь на запитання, чому Україна є одним із лідерів за кількістю звернень до Євросуду — для багатьох досить риторична.

Перша і очевидна причина — недовіра до національної судової системи громадян України, яка, в свою чергу, викликана деструктивними процесами, що відбуваються в ній. Адже відомо, що найбільш поширеними причинами скарг українських громадян до Євросуду є порушення саме їхнього права на справедливий судовий розгляд. І це досить прикра, регресивна ситуація, адже за останні десять років в Україні було зроблено чимало цивілізованих кроків: створено можливості для звернення до Євросуду наших громадян, суди почали використовувати у своїх рішеннях, постановках правові висновки, викладені в рішеннях Євросуду.

Друга причина — набуття чималого досвіду звернень до Євросуду українських юристів, збільшення їхньої обізнаності про можливості цього судового органу. Безумовно, це навіть

позитивний процес збереження довіри до правових інституцій у цілому, хоч і європейських.

Однак існує ставлення до вітчизняних судів — питання другорядне порівняно з можливою тенденцією. Адже все більше українських громадян уже навіть на стадії прийняття ними рішення про відстоювання своїх інтересів зазначають, що суд поза межами юрисдикції України — єдина можливість справедливого розгляду.

Що стосується невиконання рішень Євросуду, то, як відомо, Україна і тут займає лідерські позиції в антирейтингу. Зі змінами національного законодавств ситуація не поліпшується. Збільшення кількості розчарованих у національних судах людей, невиконання Україною рішень Євросуду закладає підвалини для негативного ставлення до української судової системи в цілому, підґрунтя, яке вкрай складно буде змінювати.

Тому маю надію, що загальними зусиллями, всіма можливими правовими шляхами, використовуючи достатній для змін високий професійний рівень суддів, учасників судового процесу, всіх зацікавлених осіб зазначена тенденція почне рух у зворотному напрямку.

**Чому Україна є одним із лідерів за кількістю звернень до Євросуду?
Які категорії справ за участю української сторони найчастіше надходять до страсбурзького суду?**

Вадим ІВАНОВ, юрист МЮФ Integrites

З 1997 року Україна визнає для себе обов'язковою юрисдикцію Європейського суду з прав людини, що стало наслідком ратифікації Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року.

Рішення Євросуду закладають в Україні ідеологічно-правову основу та ціннісні орієнтири, однак знаходяться поза системою джерел права.

Наразі статистика показує, що Євросудом уже прийнято понад тисячу рішень про порушення в нашій країні тих чи інших

прав та свобод людини. Найбільший масив справ стосується невиконання судових рішень в Україні.

Наступну за обсягом категорію порушень, що зумовлює звернення до Євросуду, складають справи, які стосуються катування в міліції, незаконного тримання під вартою або ув'язнення громадян. Варто наголосити, що навіть після отримання позитивного для заявника рішення суду, виконати його практично неможливо, оскільки в країні склалася система лише компенсаційно-грошового відшкодування, без поновлення порушеного права, без покарання винних чи без правових та інституційних змін.

Ростислав КРАВЕЦЬ, адвокат, старший партнер АК «Кравець, Новак і Партнери»

На жаль, в Україні склалася така ситуація, що суди при винесенні рішень замість дотримання норм Конституції України та законодавства більше уваги звертають на політичну та економічну доцільність рішень, що приймаються. Наслідком такої позиції є

нехтування нормами чинного законодавства, про що і йдеться в більшості рішень Євросуду стосовно України. До того ж прийнята 2010 року судова реформа лише поглибила кризу та зробила ще більш недоступним доступ до правосуддя. Більшість справ, які приймаються Євросудом стосовно України, пов'язані з тривалим судовим розглядом та невиконанням державою взятих на себе зобов'язань.

Тетяна ІГНАТЕНКО, радник, адвокат ПГ «Павленко і Побережнюк»

Європейський суд з прав людини набув для українців особливої актуальності, що обумовлено, насамперед, відсутністю в Україні ефективних правових заходів захисту порушених прав та інтересів. Українці сприймають Євросуд як останню надію на відновлення порушених прав та вважають, що він, безумовно, може змінити рішення українських судів.

Однак, як уже неодноразово наголошувалося, Євросуд не переглядає рішення національних судів по суті. Він лише констатує порушення Україною прав фізичних чи юридичних осіб, що передбачені Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод та, залежно від порушення, зобов'язує державу вжити заходів, спрямованих на усунення можливих аналогічних порушень щодо інших осіб у майбутньому (наприклад, прийняття нового законодавства, яким було врегульовано системну проблему, що існує в державі); припинення встановленого судом порушення та відновлен-

ня правового становища заявника настільки, наскільки це можливо, до такого ж стану, в якому заявник перебував до порушення Конвенції (restitutio in integrum).

Більше того, рішення Євросуду, в якому суд констатує порушення прав заявника, є правовою підставою для звернення останнього до Верховного Суду України із заявою щодо перегляду судових рішень національних судів.

Таким чином, велика кількість звернень фізичних та юридичних осіб з України до Євросуду є достатньо зрозумілою та виправданою.

Як свідчить статистика розгляду справ проти України в Євросуді, суд з кожним роком констатує все більше системних проблем, що мають місце в нашій державі. Це стосується не лише проблем тривалого виконання судових рішень національних судів,

умов утримання засуджених, законності та обґрунтованості взяття осіб під варту, але й серйозних системних проблем у судовій системі України, зловживання органами державної влади своїми повноваженнями тощо.

➤ **СУД З КОЖНИМ РОКОМ
КОНСТАТУЄ ВСЕ БІЛЬШЕ
СИСТЕМНИХ ПРОБЛЕМ,
ЩО МАЮТЬ МІСЦЕ
В НАШІЙ ДЕРЖАВІ**

Чи реагує українська судова система на прецедентні рішення Європейського суду з прав людини? Яким чином судова реформа має вплинути на підвищення довіри до рішень українських судів?

Ростислав КРАВЕЦЬ, адвокат, старший партнер АК «Кравець, Новак і Партнери»

Рішення Євросуду оприлюднюються Міністерством юстиції на своєму сайті та доводяться до відома суддів інформаційними листами. Однак у зв'язку з відсутністю відповідальності, зокрема суддів, за прийняті рішення оприлюднені рішення Євросуду фактично ігноруються українськими

судами так само, як ігноруються і державою. На жаль, проведена судова реформа ще більше посилила існуюче ігнорування норм законодавства та недотримання прав людини. На мій погляд, найближчим часом ситуація лише погіршуватиметься. Головною ж проблемою при виконанні рішень Євросуду є відсутність коштів у державному бюджеті та небажання держави виконувати рішення Євросуду.

Андрій КРИСТЕНКО, асоційований партнер ЮФ ILF

Судова система в Україні реагує на рішення Євросуду рідко та безсистемно. Проте це проблема не лише судової системи, але й підходу держави до пояснення практики страсбурзького суду, насамперед, суддям. Рішення Євросуду проти України перекладаються державною мовою за хаотичним принципом, а рішення цього суду проти інших країн взагалі не перекладаються українською. Сподіватися на те, що судді в Україні стежать за практикою Євросуду не доводиться, а ознайомлення суддів з його справами англійською взагалі видається казкою. Таким чином, маємо поодинокі ситуативні випадки застосування практики Євросуду українськими судами десь менш ніж в 1 % усіх справ. Нерозуміння важливості впливу рішень Євросуду на судову

систему в Україні дуже яскраво демонструє неспроможність держави виконати пілотне рішення «Юрій Миколайович Іванов проти України». У результаті вже в січні 2013 року Україна отримала пакетне рішення Євросуду з грошовими зобов'язаннями в декілька мільйонів гривень, і це ще тільки початок. Подібне ігнорування рішень Євросуду та негнучкість судової системи в дуже короткі терміни можуть призвести до серйозних проблем з зобов'язаннями України перед Радою Європи та до більш серйозніших грошових зобов'язань перед своїми громадянами. Рішення Європейського суду з прав людини є джерелом права, за допомогою якого Україна ще в 1997 році зобов'язалася приводити національне законодавство у відповідність Конвенції та європейським стандартам. Суди, в свою чергу, мають застосовувати принципи, напрацьовані практикою Євросуду, та змінювати власну практику та підходи до вирішення тих чи інших правових питань.

Які останні цікаві рішення Європейського суду з прав людини приймалися проти України?

Вадим ІВАНОВ, юрист МЮФ Integrites

Досить цікавим, а водночас актуальним, є прийняте судом 9 січня 2013 року рішення у справі «Олександр Волков проти України». Доцільно процитувати один із пунктів цього рішення: «Розглянувши вищевказані матеріали, суд дійшов висновку, що рішення про звільнення заявника

було прийняте за відсутності більшості членів парламенту. Присутні народні депутати навмисно та незаконно голосували за своїх колег. Вказане рішення було прийняте в порушення статті 84 Конституції України, статті 24 Закону України «Про статус народних депутатів» та статті 47 Регламенту Верховної Ради України, які передбачають особисту участь народних депутатів у засіданнях та, відповідно, голосуванні. За таких

обставин суд вважає, що голосування зі звільнення заявника підриває принцип правової визначеності, в порушення пункту 1 статті 6 Конвенції». Разом із тим, ще у 2009 році у справі «Юрій Іванов проти України» суд прийняв так зване пілотне рішення, яке стосувалося систематичного невиконання Україною рішень національних судів, що є прямим порушенням зобов'язань країни згідно з Конвенцією 1950 року. Україна не змогла в необхідний строк, який був наданий судом для виправлення негативної ситуації, виконати рекомендацію суду. Як наслідок, вказане рішення є аналогом для подібних справ, які розглядатимуться вже у спрощеному режимі. Із викладеного доходимо висновку, що механізм захисту прав та свобод людини в Україні потребує суттєвого удосконалення.

Які останні цікаві рішення Європейського суду з прав людини приймалися проти України? Чи застосовують українські суди положення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та прецеденти Європейського суду з прав людини при вирішенні справ та винесенні рішень?

Тетяна ІГНАТЕНКО, радник, адвокат ПГ «Павленко і Побережнюк»

Особливу увагу варто звернути на одне з останніх гучних рішень Європейського суду з прав людини проти України, а саме: рішення у справі «Волков проти України». У цій справі суд встановив, що процедура звільнення пана Волкова з посади судді Верховного Суду України відбувалася

в Україні з численними порушеннями положень Конвенції, а саме: пункту 1 статті 6 Конвенції (право на справедливий розгляд незалежним і безстороннім судом, встановленим законом), статті 8 Конвенції (право на повагу до особистого та приватного життя).

У зв'язку з виявленими порушеннями у цій справі Суд зазначив, що дана справа порушує серйозні проблеми в судовій системі України. Зокрема, в Україні притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності не організовано відповідним чином, оскільки не забезпечує достатню відокремленість судової влади від інших гілок влади. В Україні немає гарантій проти зловживань дисциплінарними заходами, що має негативний вплив на незалежність суддів. З огляду на зазначені вище порушення Євросуд у цій справі застосував до України такий загальний захід, як вжиття нашою державою низки заходів, спрямованих на реформування системи притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності. Що стосується заходів індивідуального характеру, то суд у цій справі постановив, що Україна має забезпечити поновлення пана Волкова на посаді судді Верховного Суду України в якнайкоротший термін, зазначивши таке:

«Беручи до уваги вищенаведені висновки щодо потреби у здійсненні загальних заходів, спрямованих на реформу системи притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності, суд не вважає, що повторний розгляд справи на національному рівні становитиме собою відповідну форму відновлення порушених прав заявника. Немає підстав вважати, що справа заявника розглядатиметься повторно відповідно до принципів Конвенції в найближчому майбутньому. За таких обставин суд не вбачає сенсу в тому, аби призначити такий захід. Зазначивши це, суд не може допустити, щоб заявник залишився в ситуації невизначеності стосовно шляхів поновлення його прав. Суд вважає, що за самою своєю природою ситуація, яку було виявлено в даній справі, не залишає реального вибору щодо індивідуальних заходів, необхідних для виправлення порушень прав заявника, які гарантуються Конвенцією. Враховуючи виняткові обставини справи та негайну необхідність покласти край порушен-

ням положень статей 6 та 8 Конвенції, суд постановляє, що держава-відповідач повинна забезпечити поновлення заявника на посаді судді Верховного Суду в якнайкоротший термін».

Водночас, незважаючи на достатньо ексклюзивний прецедент Євросуду, постає чимало питань щодо виконання Україною такого рішення. З цього приводу суддя Євросуду пані Юдківська навіть висловила окрему думку. Зокрема, вона зазначила, що кількість суддів Верховного Суду України чітко регламентована законодавством України, а саме: положенням статті 39 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», тому, відповідно, щоб виконати рішення Євросуду і поновити пана Волкова на посаді, має бути вакантне місце. Це може відбутися у разі виходу у відставку одного з теперішніх суддів Верховного Суду України або його звільнення з посади з інших причин чи внаслідок відповідних законодавчих змін. На думку пані Юдківської, відновлення пана Волкова на посаді судді ВСУ повністю відповідає ролі Суду як органу, уповноваженого «забезпечувати дотримання Високими Договірними Сторонами їхніх зобов'язань за

Конвенцією та Протоколами до неї».

Залишається лише сподіватися, що, справді, в Україні не лише виконуватимуться рішення Євросуду, але й відбудуться позитивні зміни у функціонуванні судової гілки влади.

В УКРАЇНІ НЕМАЄ ГАРАНТІЙ ПРОТИ ЗЛОВЖИВАНЬ ДИСЦИПЛІНАРНИМИ ЗАХОДАМИ, ЩО МАЄ НЕГАТИВНИЙ ВЛИВ НА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ СУДДІВ

Одним із способів підвищення ефективності правової системи України є безпосереднє застосування положень міжнародного права в українських судах. Більше того, відповідно до статті 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», суди при розгляді справ мають застосовувати Конвенцію та практику Євросуду як джерело права.

Проте, на жаль, застосування положень Конвенції та практики суду на сьогодні, радше за все, є винятком, аніж правилом. До цього часу судді зазначають, що в Україні немає прецедентного права, а тому прецеденти Євросуду не можуть бути застосовані при прийнятті судового рішення. Хоча статтею 32 Конвенції чітко регламентовано, що тлумачення і застосування норм Конвенції належить до виключної компетенції Євросуду, а його рішення, що розкривають повний зміст прав, які випливають з відповідних положень Конвенції, є невід'ємною частиною Конвенції як практика її застосування і тлумачення.

Більше того, чомусь більшість суддів не сприймають положення Конвенції та практику суду як частину національного законодавства, а сприймають їх як положення, що мають лише декларативний характер.